

РЕВОЛЮЦИЯТА НА ТЯЛОТО В ИТАЛИАНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ 20-ТЕ, 30-ТЕ И 40-ТЕ ГОДИНИ НА XX В.

Радея Гешева

СУ „Св. Климент Охридски“ (България)

THE REVOLUTION OF THE BODY IN ITALIAN LITERATURE IN THE 1920S, 1930S,
AND 1940S

Radeya Gesheva

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

Researcher ID (Web of Science): JQV-8665-2023; ORCID ID: 0000-0002-5364-5676

E-mail: rgesheva@uni-sofia.bg

Abstract: Italian literature in the 1920s, 1930s, 1940s raises significant questions related to the human body's role and place – the *microbody* – against the background of society's *macrobody*. The collision of the small man with the big world can be traced in the work of many authors in the decades just before, during and after World War II. The question of the body's transformation from passive to active, from being contemplative to standing as an active and responsible subject for what was done, can also be considered. In the works of Italo Svevo, Luigi Pirandello, Corrado Alvaro, Carlo Levi, Primo Levi the relationships between the *microbody* and the *macrobody* can be discovered and examined through the analysis of non-literary factors - social, political, economic. The present interdisciplinary study aims at exploring the concept *body* and its transformations in Italian literature in the specified decades of the twentieth century.

Keywords: revolution, body, microbody, macrobody, Italian literature

Резюме: Италианската литература през 20-те, 30-те, 40-те на XX век поставя значими въпроси, свързани с ролята и мястото на тялото на човека – *микротялото* – на фона на *макротялото* на обществото. Сблъсъкът на малкия човек с големия свят е проследим в творчеството на много автори в десетилетията малко преди, по време на и след Втората световна война. Въпросът за трансформацията на тялото от пасивно в активно, от съзерцаващо в действащ и отговорен за стореното субект също се взема под внимание. В творбите на Итало Звево, Луиджи Пирандело, Корrado Алваро, Карло Леви, Примо Леви могат да бъдат открити и разгледани релациите между *микротяло* и *макротяло* чрез анализ на извънлитературните фактори – икономически, политически, социални. Настоящото интердисциплинарно изследване има за цел да изследва концепта *тяло* в италианската литература в посочените десетилетия на XX век, обговаряйки трансформациите му.

Ключови думи: революция, тяло, микротяло, макротяло, италианска литература

Умберто Галимберти откроява ролята на закона за амбивалентността в човешкия живот. За италианския философ и психоаналитик, определян като теоретик на тялото, е от огромно значение какво се случва с човек от архаичния период до наши дни (Galimberti 1983, Galimberti 2020). Преходът от природата към културата бележи живота, който се отличава със своята амбивалентност. Същото може да се каже и за тялото. То е конструкт, който е пряко свързан и с природата, и с културата. В този смисъл Галимберти се явява и своеобразен антрополог, който се опитва да обясни ролята, мястото, функциите на човека на земята. В същото време тялото е многоаспектно понятие. То може да бъде интерпретирано като *организъм* от гледна точка на науката, *работна сила и работна ръка* в икономиката, *смыслово натоварен знак за обществото* в социологията. За Галимберти най-точно може да се определи конструктът, като се каже, че той представлява „осцилация, вибрация, движение между живота и смъртта“ (Galimberti 1983: 18). Целта на италианския философ е да предложи разсъблечен образ на тялото като събирателно, съдържащо основните характеристики на определен времеви отрязък – синхроничното състояние на конструкта в даден момент – или пък диахроничното еволюционно разгръщане, което представя разволя и възхода на обществото или пък неговия упадък и девалвация.

Ако се проследят възгледите на емблематични представители на италианската литература през 20-те, 30-те и 40-те години на XX век, могат да се изведат събирателни образи на телата. В обобщен вид те представят влиянието на различни фактори – икономически, политически, социологически – и тяхното пряко отражение върху литературата. Поради тази причина първо ще бъдат споменати основополагащи за посочените десетилетия писатели и техни значими творби, от които ще бъдат изведени отличителни черти на телата за конкретния период.

**Двадесетте години на XX век в Италия: Итало Звево – „Съвестта на Дзено“ (1923) и Луиджи Пирандело – „Някой, никой и сто хиляди“ (1926)–
неспособното тяло и тялото-маска**

Първото посочено десетилетие е известно още като периода на бурните и златните двадесети години в САЩ. За Европа определението, което дават германците, е *Goldene Zwanziger Jahre*. Става дума за златни години, в които се наблюдава

РЕВОЛЮЦИЯТА НА ТЯЛОТО...

икономически растеж, подем в областта на изкуствата и литературата. В това време на джаза, кабаретата и чарлстона, когато грамофонът набира скорост, придружен от автомобила, а всичко се отразява в новопоявилите се средства за масова комуникация – в лицето на радиото и киното – в литературата се разраства полето на *-измите*. Експресионизмът, дадаизмът, сюрреализмът, футуризмът си проправят път все по-дръзко.

Тогава, още в самото начало на двадесетилетието, италианският писател от еврейски произход Арон Хектор Шмиц, известен с псевдонима Итало Звево, публикува „Съвестта на Дзено“ (1923). Психоанализата е намерила подходяща за развитието си среда в межкултурния климат на Триест, където се ражда идеята за осмисляне на човешкото поведение и се предлагат възможни решения на психологическите и емоционалните проблеми. Основният персонаж в романа е Дзено Козини, който посещава д-р З., най-вероятно препратка към Зигмунд Фройд. Героят на Звево се чувства болен и неспособен да живее.

Болното тяло е една от парадигмите, които са се очертали в италианската литература в предходните десетилетия и дори векове. При Бокачо в „Декамерон“ (XIV век) могат да се видят много страдащи физически тела – на заразените с чума, както и психически измъчени – на терзаещите се образи от новелите. Алесандро Мандзони в „Годениците“ (XIX век) отново представя последиците от чумната епидемия. Джовани Верга в своите разкази, например „Йели конярят“, „Онези с холерата“, „Малария“ (XIX век) описва етапите, през които преминава болното тяло. Но при Итало Звево болното тяло е всъщност здраво физически, но страдащо психически.

Нестабилната, дори лабилната психика, е проблем, който засяга и сицилианския автор, Нобелов лауреат за литература, Луиджи Пирандело. И в „Покойният Матиа Паскал“ (1904), и в „Шест лица търсят автор“ (1921), и в „Някой, никой и сто хиляди“ (1926) се поставя въпросът за противоречието. Амбивалентността, която откроява като водеща и присъща характеристика на тялото Галимберти, може да бъде открита и при Луиджи Пирандело. Тялото при сицилианския писател е задължително гранично понятие. То присъства и отсъства, надсмива се над живота и плаче, появява се и се крие и така се очертава като своеобразна маска, която може да се поставя и сменя. Интерпретация на маските се предлага в редица изследвания и е обект на проучванията и на български изследователи. Според Надежда Стоянова те се смятат за атрибут на

модерността, в която често човек, без значение дали е денди, танцуващ, скучаещ, може да бъде кукла (Stoyanova 2022).

Както в пиесата „Шест лица търсят автор“, така и в романа „Някой, никой и сто хиляди“, в който основният персонаж си дава сметка за ефимерността на идентичността, тялото е сложен конструкт. То се себедфинира, но същевременно подлежи на определение, критика, хули и нападки от страна на заобикалящите го, които го „обличат“ или „събличат“ без срам и свян. Една от възможните реакции на тялото е да си сложи маска. Според Пирандело тя варира в зависимост от контекста, участниците в ситуацията и целта, която следва да се постигне.

Тридесетте години на XX век в Италия: тоталитарното макротяло – Корrado Алваро – „Човекът е силен“ (1938) и индивидуалното човешко макротяло

Италианският социокултурен климат е повлиян от политическите промени в обществото. Фашизмът, който се появява през 1919 година, набира скорост. Тогава той е подкрепен от видни интелектуалци като създателя на футуризма Филипо Томазо Маринети, ексцентричният декадент – поета и писателя пророк – Габриеле Д’Анунцио, представителя на херметизма Джузепе Унгарети. Фашизмът се е установил като авторитарна, националистическа политика и води до реформа в политическите и икономическите институции. По този начин се достига до стабилността, която е характерна за 30-те години на XX век в Италия.

През това време се налага цензура на определени текстове и идеи, а същевременно се прави пропаганда с помощта на средствата за масова комуникация. В този дух на налагане на определени ценности, важни за тоталитарния режим, като популизъм, колективизъм, национализъм, се утвърждават имената на близки до режима автори. Сред тях има и творци, които първоначално изразяват положителното си мнение за режима: Луиджи Пирандело през целия си живот, както и бащата на магическия реализъм в Италия Масимо Бонтемпели – особено в първите години от създаването на движението.

Съществуват и автори, които се открояват като антиконформистки фигури. Дори през 1925 година се публикува „Манифест на антифашистките интелектуалци“, известен още като „Антиманифест“ или „Реплика на манифеста на Джовани Джентиле от нефашистките интелектуалци“ (Croce 1925a; Croce 1925b). Негов генератор е философът Бенедето Кроче, подкрепен от писатели като Карло Касола, Матилде Серао, а

РЕВОЛЮЦИЯТА НА ТЯЛОТО...

впоследствие и от Корадо Алваро, Сибила Алерамо, Еудженио Монтале. Те се очертават като отявлени опоненти на фашизма. Сред тях са и Карло Бернари, чийто роман с предшестващи неореализма черти „Трима работници“ (1934) е цензуриран. Същата е и съдбата на „Човекът е силен“ (1938) на калабрийския писател Корадо Алваро. Причината е, че изявява явно и гласно позицията си против тоталитарния режим.

Романът на Корадо Алваро „Човекът е силен“ (1938) поставя редица въпроси, значими за италианското общество през тази епоха. 30-те години на ХХ век в Италия са период, в който според догмата масовото общество или масите, състоящи се от разнолики и разномислещи хора, трябва да бъдат обединени. Дисекцията на социума, която Алваро предлага, е свързана със страха от изява. Парадигмите на тялото, които могат да се открият тук, са политическо тяло в опозиция на обикновено, тяло на властта – възприемано като *макротяло*, което се противопоставя на *микротялото* на отделния индивид.

Ключово за описанието на понятието е теглото. Въпросът за тегловността/безтегловността е много често поставян на страниците на романа. Основният персонаж – инженер Далек – си дава сметка за „теглото на онова тяло в града“ (Alvaro 2018: 36). Безтегловното тяло противостои на това с тежест, като става дума за авторитета, влиянието и ролята, която може да има индивидуалното, противостоящо на колективното. Другата парадигма, която се поставя в романа на Алваро, е опозицията *родно тяло-чуждо тяло*. Инженер Далек в продължение на дълги години е бил в чужбина и се завръща в Италия. Впрочем първоначалното работно заглавие на творбата е „Страх от света“, което се трансформира в „Човекът е силен“. Първият вариант задава и друга интерпретация на телата: *смело-страхливо тяло*. Посланието на Алваро е, че преобладаващи са боязливите, но въпреки това малкото дръзки тела трябва да намерят начин да опонират на голямото, колективно, макрототалитарно тяло.

Четиридесетте години на ХХ век в Италия: северното и южното тяло при Карло Леви в „Христос се спря в Еболи“ (1945) и жертвеното тяло при Примо Леви в „Нима това е човек“ (1947)

Периодът около средата и особено в края на Втората световна война е благодатен за открояването на особен жанр за целите на новоособеното течение *неореализъм*. Тогава интелектуалците започват все по-осезаемо да усещат потребността от заемане на

позиция по социалнозначимите въпроси. Антифашистката вълна се разраства. Както Итало Калвино отбелязва в увода си на събраните „Романи и разкази“:

Следвахме една линия, или своеобразен триъгълник: „Семейство Малаволя“, „Разговор в Сицилия“, „Твоите земи“, от които да започнем, всеки въз основа на местната си лексика и пейзаж. (Barenghi, Falcetto 1991: 1187-1188)

Така за свои модели Калвино посочва творбите на Джовани Верга – един от основните представители на литературното течение *веризъм*, на Елио Виторини – радикалният антифашистки писател, и на Чезаре Павезе – видния писател и преводач от английски език, на когото италианската читателска аудитория дължи първия превод на „Моби Дик“ на Херман Мелвил и „Тъмният смях“ на Шерууд Андерсън.

На фона на тези автори, поставящи важни за Итало Калвино въпроси с произведенията си, се появява фигурата на Карло Леви. Той се превръща в основен персонаж в романа си „Христос се спря в Еболи“ (1945). Водещата проблематика, открояваща се на страниците на творбата, е свързана с бинарната опозиция Север-Юг. Южният въпрос възниква още в края на XIX и началото на XX век. Северът напредва, радва се на разцвет и подем в икономически план, докато Югът със своето забавено развитие изостава на десетилетия от цивилизацията. Тялото на северняка, или *северното тяло* на доктора по медицина Карло Леви, принуден да се премести в изостаналата Южна Италия, се сблъсква с неочаквани ситуации. Областта Базиликата е сред най-бедните в цялата страна. И както посочва Итало Калвино при изграждането на новите образи в литературата моделите са ясни, но след това всеки автор сам използва местната лексика и пейзаж. Лукания е старото име на Базиликата, като тази област се отличава с невежество, затънала е в мизерия, сякаш времето е спряло и не желае да си „свери часовника“. Тялото на северняка или *северното тяло* се изправя пред тялото на южняка или *южното тяло* и резултатите от тези срещи невинаги водят до очакваното. Докато за Карло Леви пейзажът, от който идва, е свързан с фабрика, строежи, индустриализация, то за неговите сънародници от по-изостаналите части на Южна Италия той е селски: макар и да живеят в градчета, те са заобиколени от стадата от животни, магаренца и биволи, земята, до която дори Христос не е достигнал.

По същото време Примо Леви публикува „Нима това е човек“ (1947). С творбата си авторът от еврейски произход иска да сподели преживяното в концентрационните

РЕВОЛЮЦИЯТА НА ТЯЛОТО...

лагери и поставя един по-екзистенциален въпрос. Докато за Карло Леви опозицията е Север-Юг, респективно *северно тяло-южно тяло*, то за очевидеца на ужасите на Втората световна война противопоставянето е *човешко-нечовешко*. Доминантни са образите, които нямат нищо общо с човешкото създание като излъчване, поведение, позиция. *Човешкото тяло* се стреми да достигне до висините на съществуването, макар че пътят към тях е трънлив и осеян с редица прежеждия. Тук отново може да се посочи опозицията *индивидуалното тяло-колективното тяло* или *микротялото*, което се стреми да окаже някаква форма на съпротива на *макротялото*. Реакцията, която е описана на страниците на романа, показва още една разновидност на телата – *тяло бунтовник* или *революционер*.

В заключение може да се обобщи, че конструктът тяло е пряко обвързан със социума. Както отбелязва Умберто Галимберти, подходящото определение е свързано с динамика, а не със статичност. Тялото е движение, възход или падение, трансформация, но при всички случаи е отражение на вътрешно разбиране, на външна ситуация или проекция на реакцията по определен въпрос. При Итало Звево се открояват опозицията *способни-неспособни* да живеят и реагират адекватно и своевременно тела. За Луиджи Пирандело конструктът може да се определи с оглед на присъствието или отсъствието на маска. При Корrado Алваро доминантни са тоталитарните черти, които явно контрастират на индивидуалните аспекти на тялото. Въобще въпросът за *микротялото* и *макротялото* е застъпен по своеобразен начин при всеки от посочените автори. Карло Леви определя тялото като географски топос, като в координатната система съществуват само двата полюса на оста Север-Юг, обвързани със специфична идентичност, а оттам – начин на живот и възгледи. Примо Леви интерпретира индивидуалната телесност като свързана с минималното присъствие и изява на позицията в света, защото тя е погълната от колективното – поглъщащо, доминантно, водещо. При откритите опозиции, представящи основни, контрастни и противоречащи си характеристики на телата, може да бъде посочен и един общ аспект: склонността към бунт, неподчинение, революция.

По този начин се открояват основните черти за всяко десетилетие, въплътени в конструкта. Така 20-те години на XX век се представят от неспособните да живеят и да реагират адекватно спрямо ситуацията тела, често болни – предимно психически, които е възможно да носят маски. През 30-те години доминантна е опозицията *фашистко-антифашистко*, очертала се още през предходното десетилетие, която откроява полюсите *макротяло-микротяло*. И накрая, през 40-те години, отново амбивалентно се

поставя въпросът за идентичността. Тялото в този период е или северно, или южно, обусловено от територията в Италия, в която се е появило и формирало възгледите си. А в някои случаи то може да бъде човешко или нечовешко. Така се повдигат въпроси относно хуманността на човечеството, която не е задължителна негова черта. Изявата на всички посочени характеристики на тялото за съответните десетилетия може да бъде явна или латентна, но тя намира отражение на страниците на посочените творби и подчертава изказаната в началото на изследването теза, че тялото е вибрация, трептене, махало, което не е статично, то се трансформира постоянно и често опонира на доминантния властови императив – *макротялото*.

Библиография

- Alvaro 2018*: Alvaro, C. L'uomo è forte. Milano: Bompiani, 2018.
- Barenghi, Falchetto 1991*: Barenghi, M., Falchetto, B. Italo Calvino. Romanzi e racconti I di Italo Calvino. Milano: Mondadori, 1991.
- Croce 1925a*: Croce, B. La replica degli intellettuali non fascisti al manifesto di Giovanni Gentile. – Il Popolo, V/1925, 3.
- Croce 1925b*: Croce, B. La protesta contro il “Manifesto degli intellettuali fascisti. – Il Mondo, 103/1925, 1.
- Galimberti 1983*: Galimberti, U. *Il Corpo*. Milano: Feltrinelli, 1983.
- Galimberti 2020*: Galimberti, U. *Parole Nomadi*. Milano: Feltrinelli, 2020.
- Levi 1965*: Levi, K. Hristos se sprya v Eboli. Prev. M. Kasarova. Sofia: Otechestven front, 1965. [*Levi 1965*: Леви, К. Христос се спря в Еболи. Прев. М. Касърова. София: Отечествен фронт, 1965.]
- Levi 1995*: Levi, P. Nima tova e chovek. Prev. B. Hristov. Sofia: Angelov i partnyori, 1995. [*Levi 1995*: Леви, П. Нима това е човек. Прев. Б. Христов. София: Ангелов и партньори, 1995].
- Pirandello 1969*: Pirandello, L. Shest litsa tarsyat avtor. Prev. S. Zlatarov. Sofia: Narodna kultura, 1969. [*Пирандело 1969*: Пирандело, Л. Шест лица търсят автор. Прев. С. Златаров. София: Народна култура, 1969.]
- Pirandello 1997*: Pirandello, L. Nyakoy, nikoy i sto hilyadi. Prev. V. Daskalova. Sofia: Nemus, 1997. [*Пирандело 1997*: Пирандело, Л. Някой, никой и сто хиляди. Прев. В. Даскалова. София: Хемус, 1997.]
- Stoyanova 2022*: Stoyanova, N. Ukrasi i grimasi. Moda i modernost v balgarskata literatura ot 20-te i 30-te godini na XX vek. Sofia: Paradigma, 2022. [*Стоянова 2022*: Стоянова, Н. Украси и

РЕВОЛЮЦИЯТА НА ТЯЛОТО...

гримаси. Мода и модерност в българската литература от 20-те и 30-те години на XX век.
София: Парадигма, 2022.]

Zvevo 2016: Zvevo, I. Savestta na Dzeno. Prev. V. Daskalova. Sofia: List, 2016. [*Звево 2016*: Звево,
И. Съвестта на Дзено. Прев. В. Даскалова. София: Лист, 2016.]